

TULÁCTVÍ, BEZDOMOVECTVÍ A NÁROK NA DÁVKY HMOTNÉ NOUZE

RICHARD W. FETTER

Toulat se můžete, být bezdomovcem také, ale nikdo vám nebude platit mimořádné sociální dávky, pokud můžete pracovat; jinak ale máte na pomoc nárok, řekl Nejvyšší správní soud lidem žijícím „nestandardně“. Jako bydliště uvedl tulák, bezdomovec, celou planetu Zemi, konkrétněji pak jednu pražskou zahrádku, a žádal na úřadu práce příspěvek na živobytí a mimořádnou pomoc. Co k tomu řekly úřady a co soudy? Proč jednu sociální dávku dostal a druhou ne?

Co je příspěvek na živobytí a jak je vysoký?

Jistý občan si podal dne 29. 3. 2017 žádost o příspěvek na živobytí. Příspěvek na živobytí je dávkou hmotné nouze poskytovanou podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Nárok na příspěvek na živobytí má osoba v hmotné nouzi, jestliže její příjem (a příjem společně posuzovaných osob) nedosahuje částky na živobytí posuzovaných osob, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, a zabezpečení jejich základních životních podmínek je tak vážně ohroženo.

Částka na živobytí osoby činí např.

- u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let částku životního minima, popřípadě zvýšenou úřadem o příspěvek na dietní stravování,
- u osoby, které je poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc, částku existenčního minima,
- u osoby, která vykonávala veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v kalendářním měsíci, částku existenčního minima zvýšenou o polovinu rozdílu mezi životním minimem jednotlivce a existenčním minimem, popřípadě zvýšenou o příplatek za snahu zvýšit si příjem vlastní prací a jiné možnosti zvýšení podle zákona,
- u osoby, na kterou uvedená charakteristika nedopadá, částku existenčního minima, popřípadě zvýšenou o příplatky, jak to zákon umožňuje.

To by asi připadalo v úvahu u onoho žadatele.

Co zjistily úřady o tulákovi

Dne 27. 4. 2017 bylo v místě uvedeném žadatelem, a to na zahrádce za ambasádou Palestiny v Praze-Suchdole, provedeno sociální šetření. Občan nebyl zastížen a vyvstaly pochybnosti, zda se zde zdržuje, jelikož se na zahradě nenacházel žádný přístřešek určený k bydlení. Dne 2. 5. 2017 byla muži zaslána výzva, aby sdělil místo skutečného pobytu a právní titul k místu skutečného pobytu. Na výzvu reagoval sdělením ze dne 10. 5. 2017, ve kterém tvrdil, že uvedl do žádosti adresu své zahrádky. Již dříve však uvedl, že považuje za své bydliště celou planetu, reálně se však pohybuje po Evropě, žádné trvalé bydliště nemá a nemá o něco takového zájem. Je pravda, že se nejvíce zdržuje na zahrádce a ostatních zahrádkách, na kterých pracuje, ale v podstatě se pohybuje na mnoha místech ze dne na den. Pokud na zahrádce není postavena chata, neznamená to, že na zahrádce nikdo nežije.

Vzhledem k tomu, že žadatel nedoložil všechny skutečnosti požadované ve výzvě k žádosti o dávku pomoci v hmotné nouzi, přičemž nebylo možné prošetřit celkové sociální a majetkové poměry žalobce, bylo rozhodnuto ostravským úřadem práce příspěvek na živobytí nepřiznat.

Jak dopadla žádost o mimořádnou pomoc po požáru chatky?

Dne 4. 7. 2016 si nadto muž požádal o okamžitou mimořádnou pomoc. Požadoval okamžitou pomoc v maximální možné částce 51 150 Kč, ale dostal od pražského úřadu práce jen 5 000 Kč.

Žadatel nebyl spokojen ani v jednom případě – ani ohledně zamítnutí žádosti o příspěvek na živobytí, ani s výší přiznané mimořádné pomoci. Neuspěl s odvoláním v obou věcech na Ministerstvu práce a sociálních věcí ani se žalobou u krajského (správního) soudu, a tak se jeho věc dostala na základě jeho kasační stížnosti až před Nejvyšší správní soud v Brně.

Co vzkázal tulákům a bezdomovcům žádajícím o existenční nebo životní minimum Nejvyšší správní soud?

Nejvyšší správní soud svým rozsudkem spis. zn. Ads 258/2018 ze dne 20. 4. 2020 jeho stížnost zamítl, tedy rovněž souhlasil s nepřiznáním sociálních dávek, a zdůvodnil to takto:

Se stěžovatelem lze plně souhlasit v tom, že nemá povinnost nikde bydlet. Má právo se toulat, přesouvat se z místa na místo (pokud se zdržuje tam, kde to je dovoleno, a neporušuje práva, typicky vlastnická, jiných lidí, případně u nich pobývá s jejich souhlasem) a žádné trvalé bydliště v běžném smyslu slova, jež by odpovídalo nynějšímu většinovému způsobu života v Česku, mít nemusí. Absence bydliště nemůže být sama o sobě dostatečným důvodem pro nepřiznání příspěvku na živobytí. Stěžovatel svůj způsob života správním orgánům popsal, jeho tvrzení byla srozumitelná a vnitřně nerozporná a v řízení nevyšlo najevo, že by byla nepravdivá. Také srozumitelně vysvětlil „rolí“ pozemku za ambasádou Palestiny v jeho životě. Nešlo o žádné trvalé bydliště v běžném slova smyslu, nýbrž o místo, na němž se občas, a asi v rámci Česka nejčastěji, zdržoval, ovšem v rámci toulavého života, tedy přesouvání se z místa na místo (stěžovatel to obrazně popisuje slovy, že za své bydliště považuje celou planetu Zemi). Stěžovatel tedy v rámci sociálního šetření podle všeho pravdivě sdělil informace o způsobu svého života a snažil se správním orgánům i vysvětlit to, jak je to s jeho bydlištěm. Pracovníkům správního orgánu nikterak nebránil v provedení sociálního šetření; nelze v žádném případě říci, že by jim bránil ve vstupu tam, kde se rozhodli šetření provést.

Zamítnutí žádosti o dávku podle ust. § 63 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi tedy nebylo v souladu se zákonem; použití uvedeného ustanovení bylo v rozporu se zjištěným skutkovým stavem. Pokud by stěžovatel splňoval další zákonné podmínky, způsob života, jenž vede, nemohl být důvodem nepřiznání příspěvku na živobytí. Ze skutkových zjištění nicméně plyne, a to bez důvodných pochyb, že stěžovateli nemohl být příspěvek na živobytí přiznán kvůli nesplnění jiné zákonné podmínky. Tou je, že stěžovatel si nemůže svůj příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním. Stěžovateli je, jak plyne ze správního spisu, zhruba 37 let, je tedy mužem mladšího středního věku. Je schopen se dle vlastních slov toulat z místa na místo a na různých místech (typicky na zahrádkách) pracuje. Jeho věk, zdravotní stav i zjevně dobrá orientace v běžném životě (o právních otázkách týkajících se práva sociálního zabezpečení nemluvě) mu tedy velmi dobře umožňují, aby se o své živobytí staral sám a nehledal pomoc u státu formou příspěvku na živobytí.

Stát nemá právo nutit stěžovatele nějaký způsob života; nemá však také povinnost stěžovatelův život financovat, je-li stěžovatel schopen si prostředky k němu opatřit sám. V rozhodné době (roky 2016 a 2017) nebylo pro stěžovatele vzhledem k obecně známým celkovým hospodářským poměrům v Česku (mj. i minimální nezaměstnanosti, zvláště pak v Praze) žádným problémem vydělat si na živobytí, ať již trvalou prací, nebo pracemi příležitostnými, v míře podstatně převyšující případný příspěvek na živobytí.

Nejvyšší správní soud proto uzavřel, že stěžovatel si může žít, jakým způsobem uzná za vhodné, ale „za své“. Stát jej podporovat nemusí.

Shrnutí

Podle názoru Nejvyššího správního soudu nemá-li žadatel o dávky hmotné nouze bydliště a vede tulácký způsob života, nemůže to být samo o sobě dostatečným důvodem pro nepřiznání příspěvku na živobytí. Takovým důvodem však je skutečnost, že žadatel je schopen si s ohledem na své poměry (věk, zdravotní stav apod.) prostředky na živobytí opatřit sám.

K čemu slouží mimořádná peněžitá pomoc?

Co se týče poskytnutí okamžité pomoci, zde úřad na rozdíl od příspěvku na živobytí nejen řádně a dostatečně zjistil skutkový stav, ale i správně posoudil právní otázky, zhodnotil Nejvyšší správní soud. Podle ust. § 36 odst. 1 písm. b) zákona o pomoci v hmotné nouzi má nárok na mimořádnou okamžitou pomoc osoba uvedená v ust. § 2 odst. 4 a 5, pokud je považována za osobu v hmotné nouzi. Podle ust. § 2 odst. 4 zákona o pomoci v hmotné nouzi za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, kterou postihne vážná mimořádná událost a jejíž celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami. Vážnou mimořádnou událostí se rozumí zejména živelní pohroma (například povodeň, vichřice a vyšší stupně větrné pohromy, zemětřesení), požár nebo jiná destruktivní událost, ekologická nebo průmyslová havárie. Okamžitá pomoc slouží k okamžitému překlenutí vážné mimořádné události.

Nebylo sporu o tom, že stěžovatel přišel v důsledku požáru chatky o svůj osobní majetek. Správní orgány zcela důvodně zvolily při určení výše okamžité pomoci metodu spočívající v tom, že zhruba odhadly, za jakou částku si stěžovatel může pořídit ty nejzákladnější osobní věci potřebné k životu, jaký vede, v horizontu nejbližších dní po mimořádné události. Správní orgány vyšly z rozumně sestaveného seznamu věcí odrážejícího zejména v Česku běžné základní hygienické standardy (mycí potřeby, kartáček na zuby a pasta, dále např. to nejzákladnější nádobí jako hrnek) a volily nejlevnější varianty pořízení těch kterých jednotlivých předmětů. Správně pak takto určenou částku 1 655 Kč navýšily o dalších více než 3 000 Kč určených k tomu, aby si stěžovatel mohl pořídit případně i jiné věci dle individuálních specifík jeho života, na který „standardní“ přemýšlení o základních potřebách nemusí pamatovat, a především proto, aby si mohl v nejbližších dnech po mimořádné události obstarat přechodné přístřeší (zbudovat nový přístřešek či využít ubytovny nebo jiného levného krátkodobého pronájmu lůžka). Účelem okamžité pomoci není trvale nahradit ztráty vzniklé mimořádnou událostí, nýbrž poskytnout okamžitou minimální pomoc k zajištění lidsky důstojného, nicméně zcela základního „přežití“ prvních dnů po mimořádné události. Tomu výše okamžité pomoci stěžovateli s ohledem na jeho životní poměry a způsob života zcela odpovídala.

(Poznámka: Součet částky 1 655 Kč a 3 000 Kč nepředstavuje zprvu uvedenou částku 5 000 Kč, ale uvedené částky skutečně plynou z autentického znění příslušného rozsudku Nejvyššího správního soudu spis. zn. Ads 258/2018 ze dne 20. 4. 2020. Patrně se v jedné partii převzalo vyjádření o zaokrouhlené částce a v jiné byla částka vyčíslena přesně.)

